

بسمه تعالی

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده علوم اجتماعی

گروه برنامه ریزی رفاه اجتماعی

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

بررسی کیفیت زندگی مردم شهر نکا و عوامل مؤثر بر آن

استاد راهنما :

دکتر جعفر هزار جریبی

استاد مشاور :

دکتر سعید وصالی

استاد داور :

دکتر عزت اله سام آرام

محقق : قاسم حیدری

شهریور ۱۳۹۰

تقدیم به بهاری ترین پاییز زندگی ام

همسر عزیزم

تقدیر و تشکر

سپاس و ستایش خدای را سزااست که کسوت هستی را بر اندام آفرینش پوشانید، او که تمامی ستایشگران از ستایش او عاجزند و تمامی حسابگران از شکر نعمت های او ناتوان. خداوند را شاکرم که به من فرصتی عطا فرمود تا بخشی از زندگی ام را با انسانهای فرهیخته سپری نمایم و از رهگذر این مصاحبت به بسط بینش مبتنی بر یادگیری ام یاری رسانم. پس از حمد و ستایش خداوند متعال، بر خود لازم می دانم سپاسگزار همه آنهایی باشم که در مراحل مختلف این پژوهش یاریگرم بودند:

اساتید راهنما و مشاور گرانقدرم، دکتر جعفر هزارجریبی و دکتر سعید وصالی که همواره با گشاده رویی مرا رهنمون رهنمودهای رفتاری، اخلاقی و علمی خویش قرار دادند.

استاد داور گرامی، دکتر عزت اله سام آرام که با راهنمایی های ارزنده شان مرا در طول تحصیل و در اتمام پایان نامه یاری رساندند.

دوستان خوبم آقایان یاسر باقری، مصطفی کشوری، جعفر بهاری، ساسان روشناس، سید محمد بساطیان، اسداله مهروی و ... که همواره از مساعدت ها و تجارب ارزنده شان بهره بردم.

هر چه فراموش شود زحمات دو مربی زندگی ام و دو یار همیشه همرام، پدر و مادرم فراموش نخواهد شد، آن دو که تمامی زندگی خویش را وقف ترقی و سعادت فرزندان شان نمودند و لحظه ای درنگ نکردند. همچنین در این میان از زحمات همسرم و از صبر و شکیبایی ایشان در اتمام این رساله صمیمانه متشکرم و به همین خاطر این رساله تقدیم به ایشان شده است.

در پایان از خداوند تبارک و تعالی برای همه عزیزان سلامتی و توفیق در کار و زندگی را خواستارم.

چکیده

شناخت، اندازه گیری و بهبود کیفیت زندگی از اهداف عمده محققان، برنامه ریزان و دولت ها در چند دهه ی اخیر بوده است. این عرصه علمی و تحقیقاتی مورد توجه تعداد زیادی از رشته ها از جمله جامعه شناسی، روان شناسی، اقتصاد، علوم طبیعی، جغرافیا و پزشکی قرار گرفته و از دهه ۱۹۶۰ به یکی از موضوعات مورد علاقه علوم اجتماعی تبدیل شد. هدف اصلی این پژوهش بررسی کیفیت زندگی مردم شهر نکا و عوامل مؤثر بر آن می باشد. چارچوب نظری تحقیق با استفاده از رهیافت عینی و ذهنی در مورد موضوع پژوهش و با توجه به مفاهیمی چون متغیرهای زمینه ای، رضایت از زندگی، سلامت اجتماعی، احساس امنیت و روابط اجتماعی طرح ریزی شده است. در این مطالعه به بررسی نقش مفاهیم ذکر شده و ارتباط آنها با مفهوم کیفیت زندگی پرداخته شده است. روش این تحقیق کمی و از نوع پیمایش مقطعی می باشد. داده ها از طریق پرسشنامه برای ۳۸۲ خانوار با استفاده از نمونه گیری خوشه ای گرد آوری شده است. از روش های آماری آلفای کرونباخ برای پایایی ابزار سنجش، ضریب همبستگی پیرسون برای آزمون فرضیات، رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر برای سنجش مدل تحقیق استفاده شده است. براساس یافته های تحقیق به جزء سن و تحصیلات که در زمره ی متغیرهای زمینه ای قلمداد می شدند، سایر متغیرها با متغیر وابسته رابطه معناداری داشته و همچنین نتایج تحلیل رگرسیون نشان می دهد متغیرهای رضایت از زندگی با ضریب رگرسیونی ۰/۳۹۲، روابط اجتماعی ۰/۳۷۲ و سلامت اجتماعی با ضریب ۰/۱۷۵ به ترتیب بالاترین تأثیر رگرسیونی را روی متغیر کیفیت زندگی داشته اند. نتایج تحلیل مسیر در مراحل مختلف بیانگر آنست که متغیر رضایت از زندگی، تنها متغیری بوده است که توانسته تنها به صورت مستقیم بر کیفیت زندگی شهروندان نکا تأثیر گذار باشد. در پایان یافته های تحقیق نشان می دهد که متغیرهای روابط اجتماعی، احساس امنیت و رضایت از زندگی به ترتیب بیشترین تأثیر را بر کیفیت زندگی شهروندان نکا داشته اند. با این وجود به دلیل توجه روز افزون به مفهوم کیفیت زندگی محققان علوم اجتماعی می بایست نسبت به تدوین مدلی جامع که کلیه عوامل جامعه شناختی مؤثر بر کیفیت زندگی را در بر گیرد، مبادرت ورزند. همچنین مدل جامعی که تحت تأثیر فرهنگ ایرانی باشد ضروری است چرا که مدل های ارائه شده مبتنی بر فرهنگ مغرب زمین می باشد.

کلید واژه ها: کیفیت زندگی، رضایت از زندگی، سلامت اجتماعی، روابط اجتماعی و احساس امنیت

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق

- ۱- ۲ - خاستگاه مفهومی کیفیت زندگی ۱۰
- ۲ - ۲ - مفهوم کیفیت زندگی ۱۳
- ۳ - ۲ - ابعاد کیفیت زندگی ۱۸
- ۴ - ۲ - رویکردهای مختلف کیفیت زندگی ۲۳
- ۴-۱ - ۲ - رویکرد اقتصادی ۲۳
- ۲ - ۴ - ۲ - رویکرد جامعه شناسی ۲۳
- ۳ - ۴ - ۲ - رویکرد فردگرایانه و رویکرد استیلایی ۲۴
- ۴ - ۴ - ۲ - رویکرد روان شناختی و رویکرد روانشناسی اجتماعی ۲۴
- ۵ - ۴ - ۲ - رویکرد ذهنی و رویکرد عینی ۲۵
- ۶ - ۴ - ۲ - رویکرد عاملیت گرا و رویکرد ساختارگرا ۲۶
- ۵ - ۲ - نظریه کیفیت زندگی جهانی ۲۸
- ۶ - ۲ - مفهوم کیفیت زندگی از نگاه سایر نظریه پردازان ۲۹
- ۱ - ۶ - ۲ - نظریه ادراکی "فرانس" ۲۹
- ۲ - ۶ - ۲ - نظریه "زان": ۳۰
- ۳ - ۶ - ۲ - ماتریس کیفیت زندگی "کنگ زاف" ۳۲
- ۴ - ۶ - ۲ - نظریه "نول" ۳۲
- ۵ - ۶ - ۲ - نظریه کیفیت زندگی "لی" ۳۳
- ۶ - ۶ - ۲ - کیفیت زندگی "کامینس" ۳۵

- ۳۵..... نظریه "فلانگان" - ۲ - ۶ - ۷
- ۳۶..... مدل "فلس و پری" - ۲ - ۶ - ۸
- ۳۸..... پیشینه تحقیق - ۲ - ۷
- ۳۸..... پیشینه داخلی - ۲ - ۷ - ۱
- ۳۹..... پیشینه خارجی - ۲ - ۷ - ۲
- ۴۲..... چارچوب نظری تحقیق - ۲ - ۸
- ۴۶..... مدل تحلیلی تحقیق - ۲ - ۹
- ۴۷..... مدل ساختاری تحقیق - ۲ - ۱۰
- ۴۸..... فرضیات تحقیق - ۲ - ۱۱

فصل سوم : روش شناسی تحقیق

- ۵۰..... نوع و روش تحقیق - ۳ - ۱
- ۵۰..... جامعه آماری و حجم آن - ۳ - ۲
- ۵۱..... واحد تحلیل - ۳ - ۳
- ۵۱..... نمونه آماری و حجم آن - ۳ - ۴
- ۵۲..... ابزار جمع آوری داده ها - ۳ - ۵
- ۵۲..... اعتبار - ۳ - ۶
- ۵۳..... پایایی - ۳ - ۷
- ۵۳..... تعاریف نظری و عملیاتی متغیرها - ۳ - ۸
- ۵۳..... متغیر وابسته - ۳ - ۸ - ۱
- ۵۷..... متغیرهای مستقل - ۳ - ۸ - ۲

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل داده ها

- ۶۵..... آمار توصیفی - ۴ - ۱

۷۶	..... ۲ - ۴ - آمار استنباطی
۸۴	..... ۳ - ۴ - تحلیل رگرسیون
۸۸	..... ۴ - ۴ - تحلیل میسر

فصل پنجم : نتیجه گیری و پیشنهادات

۹۶	..... ۱ - ۵ - نتیجه گیری
۹۶	..... ۱ - ۱ - ۵ - یافته های توصیفی
۹۸	..... ۲ - ۱ - ۵ - یافته های تبیینی
۱۰۳	..... ۲ - ۵ - محدودیت های تحقیق
۱۰۳	..... ۳ - ۵ - پیشنهادات

۱۰۵	..... فهرست منابع
۱۰۵	..... منابع فارسی
۱۰۹	..... منابع لاتین
أ	..... پیوست

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۲: مدل کیفیت زندگی از دیدگاه فرانس ۳۰
- نمودار ۲-۲: مدل کیفیت زندگی زان ۳۱
- نمودار ۳-۲: مدل کیفیت زندگی لی ۳۴
- نمودار ۴-۲: کیفیت زندگی کامینس ۳۵
- نمودار ۵-۲: مدل کیفیت زندگی فلس و پری ۳۶
- نمودار ۱-۴: عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی ۸۸
- نمودار ۲-۴: عوامل مؤثر بر متغیر وابسته میانی رضایت از زندگی ۹۰
- نمودار ۳-۴: عوامل مؤثر بر متغیر وابسته میانی سلامت اجتماعی ۹۱
- نمودار ۴-۴: عوامل مؤثر بر متغیر وابسته میانی روابط اجتماعی ۹۲
- نمودار ۵-۴: مدل تجربی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی ۹۴

فهرست جداول

- جدول ۱-۲: تعاریف مختلف کیفیت زندگی ۱۶
- جدول ۲-۲: حوزه های مختلف بکارگیری مفهوم کیفیت زندگی بر اساس مطالعه فرانس ۲۹
- جدول ۳-۲: گونه شناسی معرف های کیفیت زندگی از نظر زاف ۳۲
- جدول ۴-۲: خلاصه نظریه کیفیت زندگی نول ۳۳
- جدول ۱-۳: میزان پایایی سنجه های تحقیق ۵۳
- جدول ۲-۳: تعریف عملیاتی متغیر احساس بهزیستی ۵۴
- جدول ۳-۳: تعریف عملیاتی متغیر امید به آینده ۵۵
- جدول ۴-۳: تعریف عملیاتی متغیر استاندارد های شهروندی ۵۶
- جدول ۵-۳: تعریف عملیاتی متغیر منزلت نقشی ۵۶

- جدول ۶-۳: تعریف عملیاتی متغیر سلامت اجتماعی ۶۰
- جدول ۷-۳: تعریف عملیاتی متغیر رضایت از زندگی ۶۱
- جدول ۸-۳: تعریف عملیاتی متغیر احساس امنیت ۶۳
- جدول ۹-۳: تعریف عملیاتی متغیر روابط اجتماعی ۶۳
- جدول ۱-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب جنس ۶۵
- جدول ۲-۴: توزیع آماری سن پاسخگویان ۶۶
- جدول ۳-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب وضع تاهل ۶۶
- جدول ۴-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب تحصیلات ۶۷
- جدول ۵-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب وضعیت اشتغال ۶۸
- جدول ۱-۵-۴: توزیع پاسخگویان شاغل بر حسب وضعیت اشتغال ۶۸
- جدول ۶-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب درآمد ۶۹
- جدول ۷-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب متغیر سلامت اجتماعی ۷۰
- جدول ۸-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب متغیر رضایت از زندگی ۷۱
- جدول ۹-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب متغیر احساس امنیت ۷۱
- جدول ۱۰-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب متغیر روابط اجتماعی ۷۲
- جدول ۱۱-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب متغیر احساس بهزیستی ۷۳
- جدول ۱۲-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب متغیر منزلت نقشی ۷۳
- جدول ۱۳-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب متغیر استانداردهای شهروندی ۷۴
- جدول ۱۴-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب متغیر امید به آینده ۷۵
- جدول ۱۵-۴: توزیع پاسخگویان بر حسب متغیر کیفیت زندگی ۷۵
- جدول ۱۶-۴: توزیع میزان کیفیت زندگی پاسخگویان بر حسب جنس افراد ۷۶
- جدول ۱۷-۴: نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین سن با میزان کیفیت زندگی ۷۷
- جدول ۱۸-۴: توزیع میزان کیفیت زندگی پاسخگویان بر حسب وضعیت تاهل ۷۸
- جدول ۱۹-۴: توزیع میزان کیفیت زندگی پاسخگویان بر حسب تحصیل ۷۹
- جدول ۲۰-۴: توزیع میزان کیفیت زندگی پاسخگویان بر حسب میزان درآمد ۸۰
- جدول ۲۱-۴: توزیع میزان کیفیت زندگی پاسخگویان بر حسب وضعیت اشتغال ۸۱
- جدول ۲۲-۴: نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین سلامت اجتماعی با میزان کیفیت زندگی ۸۲

- جدول ۲۳- ۴ : نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین رضایت از زندگی با میزان کیفیت زندگی ۸۳
- جدول ۲۴- ۴ : نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین روابط اجتماعی با میزان کیفیت زندگی ۸۲
- جدول ۲۵- ۴ : نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین احساس امنیت با میزان کیفیت زندگی ۸۴
- جدول ۲۶- ۴ : خلاصه آمارهای مربوط به برازش مدل رگرسیون ۸۵
- جدول ۲۷- ۴ : نتایج تحلیل واریانس ۸۵
- جدول ۲۸- ۴ : نتایج مربوط به میزان تأثیر متغیرها در مدل رگرسیونی ۸۷
- جدول ۲۹- ۴ : تأثیر ضرایب متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته میانی رضایت از زندگی ۸۹
- جدول ۳۰- ۴ : تأثیر ضرایب متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته میانی سلامت اجتماعی ۹۱
- جدول ۳۱- ۴ : تأثیر ضرایب متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته میانی روابط اجتماعی ۹۲
- جدول ۳۲- ۴ : میزان تأثیر مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته کیفیت زندگی. ۹۴

فصل اول:

کلیات تحقیق

امروزه سطح زندگی تنها به مفهوم مادی نیست ، بلکه به گفته لاتوش باید میان زندگی خوب و زندگی کمی تفاوت قائل شد، چرا که زندگی خوب بیشتر ناظر است بر ارزش های اجتماعی و فرهنگی، در حالیکه زندگی کمی، یکی کردن اهداف افراد جامعه (یکسان سازی نیازهای انسانی) می باشد (آسایش، ۱۳۸۰:۹۴). اصولاً کیفیت زندگی^۱، واژه پیچیده، چند بعدی و کیفی در رابطه با شرایط جمعیت در یک مقیاس جغرافیایی خاص (شهر، منطقه، بخش و ...) است که هم متکی بر شاخص های ذهنی یا کیفی و هم متکی بر شاخص های عینی یا کمی می باشد (کوکبی، ۱۳۸۶:۸۶). رشد شهری در قرن بیستم سهم جمعیت شهر نشین را به شدت افزایش داد و شهرنشینی را به شیوه مخاطب زندگی تبدیل کرد. اگر چه شهر و شهرنشینی خود یکی از مهمترین شاخص های رفاه و توسعه اجتماعی و اقتصادی محسوب می شود، رشد شتابان آن می تواند سرانه بر خورداری بسیاری از امکانات اجتماعی و اقتصادی را کاهش دهد و از این طریق پیامدهای آن به صورت کاهش سطح کیفیت زندگی در عرصه های مختلف زندگی شهری نمایان شود. لیکن هدف غایی سیاست های رفاه و تامین اجتماعی بهبود کیفیت زندگی و افزایش رضامندی شهروندانی است که به عنوان عامل زیر بنایی در سازمان های متعدد اجتماعی وظیفه استفاده از منابع، امکانات و سرمایه های گوناگون را، در راستای توسعه اقتصادی و اجتماعی جامعه به عهده دارند. تامین هر چه بیشتر خواسته ها در جهت افزایش رضایتمندی و بهبود کیفیت زندگی گروههای مختلف اجتماعی به خصوص اقشار آسیب پذیر به ثبات و پویایی جامعه کمک کرده و شاخص های سطح رفاه عمومی را افزایش می دهد.

کیفیت زندگی یکی از مهمترین مسائل پیش روی جهان امروز و از مباحث اساسی در تکوین سیاست گذاری اجتماعی محسوب می شود که موضوعاتی چون رفاه ، کیفیت زندگی سلامت محور ، نیازهای اساسی، زندگی رو به رشد و رضایت بخش ، فقر و مطروودیت اجتماعی ، نعدوستی و از خود گذشتگی در میان جماعات را در بر می گیرد. این مفهوم نه تنها معنای متفاوتی نسبت به مفاهیمی چون رفاه، زندگی خوب و غیره دارد ، بلکه در حوزه های مختلف معنای متفاوتی به خود می گیرد . بسیاری از اقتصاددانان کیفیت

---

^۱ Quality Of Life

زندگی را بر اساس درآمد می‌سنجند در حالیکه در علوم بهداشتی این مفهوم به معنی میزان توانایی افراد در انجام فعالیت‌های روزمره می‌باشد (امیدی، ۱۳۸۷: ۵۰). شناخت، اندازه‌گیری و بهبود کیفیت زندگی از اهداف عمده محققان، برنامه‌ریزان و دولت‌ها در چند دهه اخیر بوده است. این عرصه علمی و تحقیقاتی مورد توجه تعداد زیادی از رشته‌ها از جمله جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، اقتصاد، علوم طبیعی، جغرافیا و پزشکی قرار گرفته و از دهه ۱۹۶۰ به یکی از موضوعات مورد علاقه علوم اجتماعی تبدیل شد. زیرا در این دهه مشخص شد که رشد اقتصادی لزوماً به بهبود زندگی مردم یک منطقه منجر نمی‌شود. مطالعات علمی نشان دادند که رابطه بین پیشرفت اقتصادی و کیفیت زندگی، رابطه خطی نیست: این دو، تا نقطه‌ای هم‌سو و هم‌جهت حرکت می‌کنند و آن نقطه‌ای است که حداقل شرایط مطلوب مادی برای زیست انسان فراهم شده است، ولی از این نقطه به بعد دیگر نمی‌توان انتظار داشت که تامین نیازهای اقتصادی به بهبود کیفیت زندگی کمک می‌کند، زیرا انسان موجود چندوجهی است و منطق اقتصادی نمی‌تواند بسیاری از رفتارهای او را مشخص سازد.

توسعه اجتماعی در دو دهه‌ی اخیر مرزهایی مستقل اما مرتبط با توسعه اقتصادی یافته و به همین دلیل ابعاد انسانی، اجتماعی و سیاسی توسعه در کنار حوزه‌های دیگر آن مورد توجه قرار گرفته است. افزون بر این در رویکردهای اخیر، هدف برنامه‌های توسعه اجتماعی بهبود کیفیت زندگی و بهزیستی انسانها دانسته شده است. در این رویکردها به کیفیت زندگی از ابعاد گوناگون نگریسته شده و تنها به برخورداری از نیازهای اساسی اکتفا نشده است، بلکه نشاط و شادکامی، رضایت از زندگی، رسیدن به اهداف مورد نظر فردی و تقویت استعداد های انسان‌ها نیز از اجزاء کیفیت زندگی شمرده می‌شوند.

از اواخر دهه ۶۰ چه در کشورهای صنعتی مغرب زمین و چه در کشورهای در حال رشد سیاست های اقتصادی بخصوص رشد اقتصادی هدف اساسی توسعه بود و اقتصاددانان چنین می پنداشتند که رشد اقتصادی به خودی خود به رفاه عمومی و زندگی بهتر می انجامد ولی بعد از آشکار شدن پیامدهای منفی رشد اقتصادی به این فکر افتادند که رشد اقتصادی و سیاست های مربوط به آن، نه به عنوان هدف نهایی توسعه ملی، بلکه به عنوان ابزارهای اساسی برای نیل به هدف اساسی و بنیادی جامعه شهری- که بر بهزیستی همگانی، رفاه اجتماعی، اعتلای کیفیت زندگی می باشد متکی است - می باشد. نواحی شهری مراکز اصلی رشد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در هر کشوری هستند که خود را به عنوان جذاب ترین نقاط برای ایجاد ثروت، کار، خلاقیت و نوآوری اثبات کرده اند. اما، این نواحی با چالش های مهمی در زمینه های تخریب فیزیکی و محیطی، محرومیت اجتماعی، ناامنی، بیکاری، کمبود مسکن و ترافیک روبرو هستند که این مشکلات کیفیت زندگی شهری را به شدت کاهش می دهد. با این وجود، سیاست گذاران و برنامه ریزان در سطوح بین المللی و ملی بر قابلیت شهرها برای بهبود کیفیت زندگی انسان ها تاکید دارند و روش های گوناگونی را برای مطالعه آن در نواحی شهری به کار گرفته اند. ولی تاکنون چارچوب جامعی برای مطالعه کیفیت زندگی به صورت یکپارچه و کل گرایانه و متکی بر شاخص های فیزیکی، مکانی و اجتماعی ارائه نشده است (Kamp et al, ۲۰۰۳ : ۵). از طرف دیگر، این مفهوم اغلب با استفاده از شاخص های عینی یا شاخص های ذهنی و به ندرت با استفاده از هر دو نوع شاخص ها اندازه گیری می شود (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۳۷). در طول تاریخ دانشمندان و محققان در پی یافتن عوامل تأثیرگذار بر کیفیت زندگی افراد بوده اند. زیرا عدم شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی مردم در قلمروهای مختلف بشری، نه تنها پیامدهای غیر منتظره و ناگواری را به دنبال خواهد داشت، بلکه با کاهش میزان رضایتمندی از زندگی در میان افراد، جامعه نیروی انسانی مولد و توانمند خود را نیز در طول زمان از دست خواهد داد.

زندگی شهری در ایران از نظر ویژگی های کمی و کیفی به دو دوره تقسیم می شود، قبل از انقلاب مشروطیت و پس از آن . تا انقلاب مشروطیت و آغاز نخستین برنامه های عمرانی کشور در سال ۱۳۲۷، میان شهر و روستا به لحاظ کیفیت زندگی و یا سطح برخورداری، تفاوت محسوس و آشکاری که آن گونه به چشم می خورد، وجود نداشت و شهر و روستا غالباً از نظر اندازه، جمعیت و وسعت قابل تفکیک بودند. به دنبال انقلاب مشروطه و تحولات پس از آن، شهرها و زندگی شهری تغییرات کمی و کیفی گسترده ای یافتند، از این پس به سرعت بر تعداد شهرها افزوده شده و تحولات کیفی همه جانبه ای نیز در عرصه های مختلف شهری به وقوع پیوست. لذا یکی از مهمترین چالش های کنونی جامعه شهری کشور علاوه بر مطالعات جمعیتی و فضایی، ارزیابی کیفیت زندگی می باشد(علی اکبری و امینی، ۱۳۸۹ : ۱۲۴-۱۲۲). فرجی ملائی و دیگران(۱۳۸۹) در مقاله ی تحت عنوان " تحلیل ابعاد کیفیت زندگی در نواحی شهری ایران " کیفیت زندگی در سطح کلان منطقه ای را با روش مورس بررسی نمودند . نتایج نشان می دهد شهرهای ایران از نظر شاخص های کیفیت زندگی شهری دارای شکاف بارزی هستند که در ۲۵۳ شهر مورد بررسی آنها شهر نکا در رتبه ۱۶۹ قرار گرفته که بر طبق طیف بندی آنها جزء مناطق تقریباً محروم محسوب می شود. طرح مسئله این پژوهش در کمبود مطالعات در کشورهای توسعه نیافته و بالاخص کشور ایران و عدم شناسایی فاکتورهای عمده تاثیرگذار بر کیفیت زندگی مردم در شهرهای کشورهای مذکور و همچنین عدم ارزیابی کیفیت زندگی از طریق ترکیب ابعاد عینی و ذهنی خلاصه می شود.

ما در این تحقیق بر مبنای اهداف آن به طور کلی به دنبال پاسخ به سوالاتی خواهیم بود تا برنامه ریزان را برای دستیابی به اهدافشان یاری دهیم . اینکه متغیرهای زمینه ای چه تاثیری بر کیفیت زندگی افراد دارد؟ آیا افرادی یافت می شوند که به طور کلی از زندگی خویش راضی بوده و همیشه وضع کیفیت زندگی خویش را خوب برآورد کنند ؟ آیا احساس امنیت به بهبود کیفیت زندگی افراد کمک می کند؟ و سوالاتی دیگر از قبیل آیا روابط خوب اجتماعی و رسیدن به اهداف در زندگی، باعث احساس خشنودی و خوشبختی افراد می باشد و بالاخره آیا سلامت اجتماعی بر بهبود کیفیت زندگی افراد مؤثر می باشد؟

۳ - ۱ - ضرورت و اهمیت پژوهش

کیفیت زندگی مفهومی است که برای ترسیم توسعه و رفاه در یک جامعه به کار می رود. به طور خیلی ساده می توان گفت که آن منعکس کننده ی شرایط زندگی و رفاه افراد می باشد. طی سی سال گذشته، کیفیت زندگی به مثابه یک هدف اصلی توسعه جامعه بر سیاست گذاری های بسیاری از کشورها تاثیر گذار بوده است (ماجدی و لهسایی زاده، ۱۳۸۵: ۱۰۰). یکی از گرایش های نو که تاثیر شگرفی در فرآیند تحول دیدگاهها و روش های برنامه ریزی شهری در نیمه دوم قرن بیستم داشته است، نظریه های اجتماعی و کیفی توسعه است که در غالب مفاهیمی همچون کیفیت زندگی، رفاه اجتماعی^۱ و غیره نمود یافته است. این مفاهیم مورد توجه مجامع علمی و تحقیقاتی جهان قرار گرفت، به گونه ای که کنگره ها و همایش های بین المللی مختلفی با عنوان توسعه پایدار شهری در غالب "کنفرانس ریو" برگزار شد و به تصویب جهانی رسید. نتیجه و حاصل برگزاری چنین همایش هایی در عرصه جهانی، رواج مفاهیم و کاربرد شاخص های اجتماعی و کیفی در فرآیند برنامه ریزی شهری بوده است. به طوری که برنامه ریزی شهری را به جستجوی شاخص ها و معیارهای جدید برای ارتقای کیفیت زندگی شهری سوق داده است.

به طور کلی می توان گفت که با توجه به تحولات و دگرگونی های فوق نظریه های اجتماعی و کیفی (کیفیت زندگی، رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی و ...) در دو دهه ی اخیر اهمیت بیشتری در برنامه ریزی شهری پیدا کرده اند (کوکبی و همکاران، ۱۳۸۴: ۷-۸). دلیل مهم برای چنین توجه ای به مفهوم کیفیت زندگی در سوال برای تخصیص مؤثر منابع محدود و کمیاب نهفته است (لطفی ، ۱۳۸۸ : ۶۶ به نقل از Megone, ۱۹۹۰: ۳۵). با توجه به منابع معین، سیاست گذاران می بایست بهینه ترین راه را برای توزیع آنها در راستای نیازها و اولویت های مردم بیابند. این امر می تواند بوسیله کاربرد نتایج تحقیقات مرتبط بعنوان ورودی در فرآیند تصمیم سازی و سیاست گذاری تحقق یابد. به بیان دیگر چنین تحقیقاتی وسیله و ابزار تولید توصیه های سیاستی مناسب برای مسئولان هستند. این توصیه ها و نظریه ها برای سیاست گذاران از اهمیت خاصی برخوردار می باشند (لطفی، ۱۳۸۸: ۶۶).

---

^۱ Social Welfar

در یک طبقه بندی نشانگرهای اجتماعی متعدد رفاه اجتماعی تحت چهار شاخص اساسی کیفیت زندگی، عدالت اجتماعی، یکپارچگی اجتماعی و کیفیت نیروی انسانی تقسیم می شوند و جامعه ای که در هریک از شاخص های زیر به موفقیت دست یابد، از رفاه اجتماعی بیشتری برخوردار است (اعضای شورای برنامه ریزی سازمان بهزیستی کشور، ۱۳۷۹: ۷۷-۵۲). بدین سان مطالعات کیفیت زندگی می تواند به عنوان ابزاری نیرومند، جهت نظارت بر برنامه ریزی توسعه در جامعه استفاده شود و به برنامه ریزان برای نظارت بر اجتماع، ارزیابی، اثر بخشی و کارایی و تدوین سیاست های جدید کمک کند. بنابراین پژوهش در این زمینه و بررسی عوامل مؤثر بر آن از اهمیت بالایی برخوردار است. از طرفی دیگر مرور ادبیات تحقیق نشان می دهد که توافق عمومی در میان محققان، سیاست گذاران و برنامه ریزان در خصوص نیاز به مطالعه کیفیت زندگی در نواحی شهری وجود دارد. این مطالعات غالباً وظایف کلیدی از قبیل آگاه کردن شهروندان، گروه های اجتماعی و سیاست گذاران از روندهای کیفیت زندگی را بر عهده دارند. نتایج این مطالعات می تواند به ارزیابی سیاست ها، رتبه بندی مکان ها، تدوین استراتژی های مدیریت و برنامه ریزی شهری کمک کرده و درک و اولویت بندی مسائل اجتماع برای برنامه ریزان و مدیران شهری به منظور ارتقای کیفیت زندگی شهروندان را تسهیل سازد. همچنین یافته های کیفیت زندگی می تواند برای بازشناسی استراتژی های سیاسی قبلی و طراحی سیاستهای برنامه ریزی آینده استفاده شوند (Lee, 2008: 207). علاوه بر این، مطالعات کیفیت زندگی می تواند به شناسایی نواحی مسأله دار، علل نارضایتی مردم، اولویت های شهروندان در زندگی، تاثیر فاکتورهای اجتماعی- جمعیتی بر کیفیت زندگی و پایش و ارزیابی کارایی سیاست ها و استراتژی ها در زمینه کیفیت زندگی کمک کند.

در ایران برای نخستین بار موضوع کیفیت زندگی در دومین سمینار ملی رفاه اجتماعی که از سوی دبیر خانه شورای عالی رفاه اجتماعی در سال ۱۳۵۵ برگزار شد مطرح گردید. در این سمینار پنج کمیته در زمینه های مختلف فعالیت داشتند که کمیته سیاست های رفاهی و کیفیت زندگی یکی از آنها بوده است. بررسی مطالعات انجام شده در سالهای اخیر در خصوص کیفیت زندگی نشان می دهد که به مرور مبحث کیفیت زندگی از کانون توجه رشته علوم اجتماعی خارج شده و رشته های پزشکی توجه زیادی به آن نشان

دادند. اکثر پژوهش های انجام شده در این حوزه نیز در رابطه با کیفیت زندگی بیمارانی صورت گرفته که به انواع مختلف بیماریها بخصوص سرطان مبتلا بودند و از نگرستن این موضوع از دیدگاه علوم اجتماعی و بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر آن غفلت شده است. ناگفته نماند که در فصل هفتم قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران یعنی از ماده ۸۴ الی ماده ۹۴ این قانون، به ارتقاء سلامت و بهبود کیفیت زندگی اختصاص داده شده است (منصور، ۱۳۸۷:۱۲۸).

از این رو، این پژوهش می تواند اطلاعات مفیدی را در زمینه بهبود روش شناسی مطالعه کیفیت زندگی در نواحی شهری ایران و برنامه ریزی توسعه به منظور ارتقای کیفیت زندگی شهروندان شهر نکا فراهم نماید.

۴-۱ - اهداف تحقیق

هدف کلی : کسب شناخت بیشتر در خصوص کیفیت زندگی مردم شهر نکا

اهداف اختصاصی :

- ۱- بررسی رابطه متغیرهای زمینه ای و کیفیت زندگی
- ۲- بررسی رابطه سلامت اجتماعی و کیفیت زندگی
- ۳- بررسی رابطه رضایت از زندگی و کیفیت زندگی
- ۴- بررسی رابطه روابط اجتماعی و کیفیت زندگی
- ۵- بررسی رابطه احساس امنیت و کیفیت زندگی

فصل دوم :

مبانی نظری

و پیشینه تحقیق

۱-۲ - خاستگاه مفهومی کیفیت زندگی

واژه ی کیفیت زندگی اولین بار توسط پیگو^۱ در سال ۱۹۲۰ در کتاب "اقتصاد رفاه" مطرح شد که در آن کتاب در مورد حمایت دولت از اقشار پایین و تأثیر آن بر روی زندگی و سرمایه ملی بحث شده بود. اقدامات سازمان جهانی بهداشت و همچنین وجود نابرابری های گسترده روند توسعه مفهوم کیفیت زندگی و اعمال سیاست گذاری های مختلف را در رابطه با این مفهوم تسریع بخشید. برای صدها سال پرسش هایی نظیر اینکه یک زندگی خوب چیست و ما باید چگونه زندگی کنیم تا زندگی خوبی داشته باشیم، توسط فیلسوفان مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. با این وجود کیفیت زندگی منشا جدید تری دارد. همانطور که در طرح مسئله بیان شد از دهه ۱۹۶۰ به بعد هدف های اجتماعی توسعه در کنار هدف مادی آن مورد توجه عمیق قرار گرفت و مفهوم کیفیت زندگی به معنی ایجاد شرایط بهتر زندگی و رسیدن به تعادل، مطلوبیت و برابری عادلانه که شرط زندگی سالم، با نشاط، امن و مطلوب است مورد توجه قرار گرفت (حاج یوسفی، ۱۳۸۰: ۳۱). ابتدا اندیشمندان علوم اجتماعی در دهه ۱۹۷۰ میلادی از این اصطلاح استفاده نمودند و از آن زمان به بعد علاقه روز افزون نسبت به موضوع کیفیت زندگی در پزشکی، پرستاری و سایر حیطه های مراقبت بهداشتی پدید آمد. حتی قبل از آن تلاشهای مؤثری برای شناخت کیفیت جنبه های مهم، تعیین مؤلفه ها و ساختار تسلسلی مفهوم کیفیت زندگی صورت گرفته است که سابقه آن به مطالعات مازلو^۲ (۱۹۵۴) موسوم به نظریه های انسانی و هم چنین نظریه خواسته های انسانی اقتصاددانان باز می گردد.

از منظر تجربی شاخص سازی و سنجش کیفیت زندگی سیر تحول خاصی را سپری نموده که در این مورد می توان به کارهای اولیه که بیشتر بر جنبه های اقتصادی و ابعاد تکنیکی تاکید داشت (لیو، ۱۹۷۵، بری، ۱۹۶۰) تا کارهای جدید تری که ابعاد و حوزه های گسترده تر آن را در بعد عینی و ذهنی مد نظر قرار می دهند اشاره نمود (ذکایی و روشن فکر، ۱۳۸۴: ۴۰ به نقل از شهدادی، ۱۳۷۹ : ۳۵-۳۳). همچنین از لحاظ پیوستار نظری، نظریات اولیه مربوط به کیفیت زندگی بیشتر بر نگرانی ها و اولویت های

---

^۱ Pigou

^۲ Maslow